Koskela, M. & N. Pilke (toim.) 2003. Kieli ja asiantuntijuus. AFinLAn vuosikirja 2003. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja nro 61. Jyväskylä, s. 203–220.

▼▼▼▼

LAKITEKSTIEN RAKENTEESTA JA FUNKTIONAALISISTA JAKSOISTA

Johanna Ketola
Vaasan yliopisto

The aim of this article is to explain which schematic structures of a genre are typical of Finnish legal language. The research material consists of two Finnish texts representing labour law: the old and the new safety at work law. Suzanne Eggins' and J. R. Martin's register and genre theory has been model for working on the material. The theory is mainly based on M. A. K. Halliday's views on systemic-functional language description.

Keywords: text, legal language, function

1 JOHDANTO

Sana lakikieli tuonee useimmille mieleen pitkät ja mutkikkaat virke- ja lauserakenteet tai yleiskielisestä merkityksestä poikkeavat termit. Virke- ja lauserakenteiden tai termien tarkastelu on kuitenkin vain osa kokonaisuutta, eivätkä ne kerro kaikkea lakikielen olemuksesta. Lakikieltä voi nimittäin tarkastella laajemminkin, tekstikokonaisuutena. Tavoitteenani tässä artikkelissa on osoittaa, miten eri-ikäiset lakitekstit rakentuvat teksteiksi, millaisia funktionaalisia jaksoja niissä esiintyy sekä mikä

funktionaalisten jaksojen tehtävä ja merkitys lakiteksteissä on. Artikkeli liittyy väitöskirjatutkimukseeni, jossa tutkin, millaisia merkityksiä lakitekstit tuottavat rekisterin, tekstilajin sekä ideologian tasoilla.

Aineistoni koostuu sekä vanhasta (1930) että uudesta (1958) työturvallisuuslaista. Kutsun lakeja nimillä TL1 ja TL2. Uudesta laista on käytössäni laki, jossa on päivitetyt muutokset vuoteen 2001 asti. Vanha työturvallisuuslaki on ilmestynyt Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kustantamassa *Lakikirjassa* (1944) ja uusi Kauppakaaren ja Lakimiesliiton kustannuksen *Suomen Laki II:ssa* (2001).

Tekstilajin käsitteen ymmärrän Suzanne Egginsin ja J. R. Martinin (esim. 1997) mukaisesti. Eggins ja Martin ovat kehitelleet rekisteri- ja tekstilajiteoriaa, joka perustuu lähinnä M. A. K. Hallidayn (esim. 1994) käsitykseen systeemis-funktionaalisesta kielenkuvauksesta. Heidän mukaansa tekstilajia analysoidaan yksittäisestä tekstistä siten, että analysoidaan tekstistä sen rakennetta, rakenteen osien funktioita (eli funktionaalisia jaksoja) sekä jaksojen kieliasua.

Etenen artikkelissa seuraavasti: Kerron luvussa 2, miten Eggins ja Martin määrittelevät tekstilajin ja rekisterin sekä mikä on niiden suhde toisiinsa. Luvussa 3 esittelen, miten lakitekstit rakentuvat. Luvussa 4 kuvaan, millaisia funktionaalisia jaksoja lakiteksteissä on. Esittelen TL1:n ja TL2:n funktionaaliset jaksot merkityslähtöisesti rinnakkain. Luvussa 5 esitän yhteenvedon.

2 TEKSTILAJI JA REKISTERI SEKÄ NIIDEN ANALYSOINTI TEKSTISTÄ

Rekisteri- ja tekstilajiteorian perusidea on sen selittäminen, miksi jossain tekstissä esiintyy tiettyjä sanoja ja kielellisiä ilmauksia. Selitys tiettyjen sanojen ja kielellisten ilmausten

esiintymiseen liittyy siihen, että teksti on tuotettu tietyssä kontekstissa ja että konteksti vaikuttaa siihen, mitä teksti sisältää. Konteksti voidaan jakaa kahtia eli kulttuurisidonnaiseen kontekstiin (tekstilajin) ja tilannesidonnaiseen kontekstiin (rekisteriin). (Eggins & Martin 1997: 232–233.)

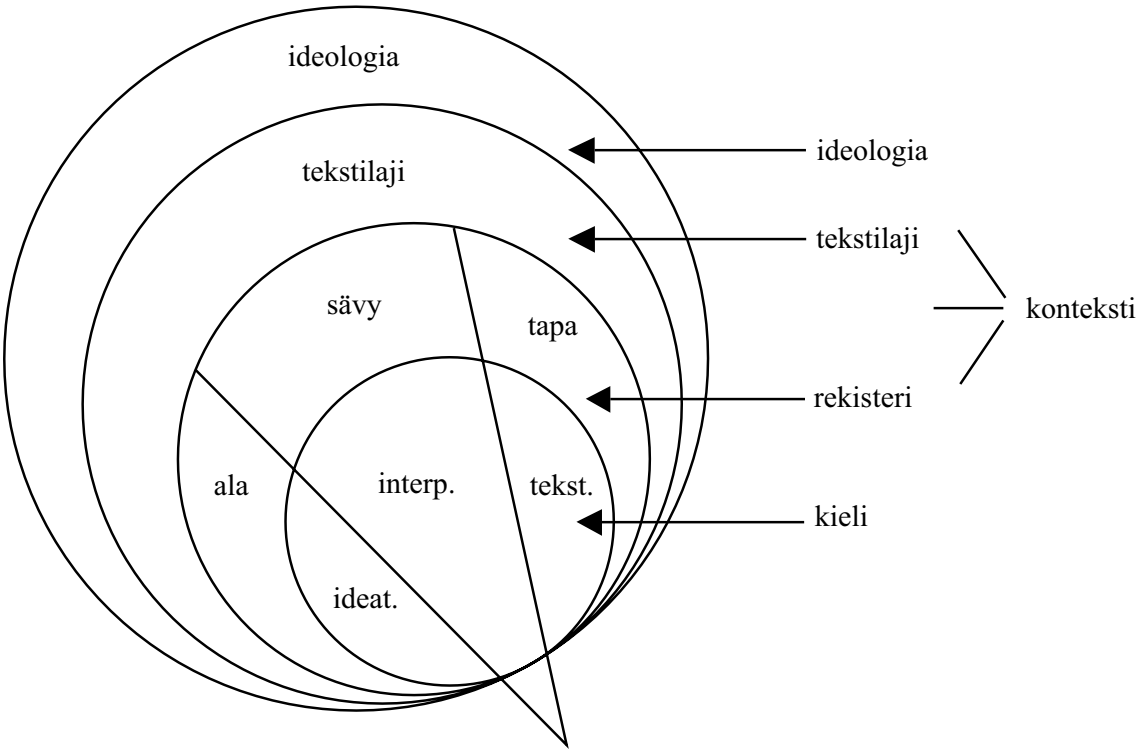
Rekisteri tarkoittaa, että kieltä käytetään eri tilanteissa eri tavoin. Rekisterin tilannetekijät voivat vaihdella kolmella eri tavalla, jolloin puhutaan tekstin alasta (*field*), sävystä (*tenor*) ja tavasta (*mode*). Ala, sävy ja tapa tuottavat puolestaan tiettyjä merkityksiä ympäröivästä maailmasta. Ala vastaa ideationaalisia merkityksiä (*ideational meaning*) eli sitä, miten maailma kuvataan ja koetaan tekstissä. Tapa puolestaan vastaa tekstuaalisia merkityksiä (*textual meaning*) eli sitä, miten tekstin ja kontekstin välinen koherenssi luodaan. Sävy vastaa interpersoonaisia merkityksiä (*interpersonal meaning*), eli ne kertovat tekstin vuorovaikutussuhteista ja yleisemmin sosiaalisista suhteista. Merkityksistä puhuttaessa liikutaan kielellisesti suhteellisen abstraktilla diskurssisemanttisella tasolla. (Eggins 1994: 74–75.)

Tekstin tuottamat merkitykset puolestaan todentuvat leksikaalis-kieliopillisina valintoina. Ideationaaliset merkitykset todentuvat kielellisesti transitiivisuussysteemissä, joka on prosessityyppien systeemi ja jossa analysoidaan lauseen predikaattiverbien mukaan prosesseja, prosesseihin osallistujia sekä olosuhteita. Tekstuaaliset merkitykset todentuvat tekstin koheesiossa sekä temaattisessa rakenteessa. Interpersoonaisia merkityksiä voi tarkastella lähinnä modaali-ilmauksista sekä tapaluokista. (Eggins 1994: 74-75.)

Tekstejä voi kuitenkin analysoida laajemmin kuin vain rekisterintasolla. Tekstianalyysi voidaan ulottaa koskemaan myös tekstissä esiintyviä tekstilajia todentavia valintoja. Tekstilaji määritellään ensisijaisesti funktionaalisesti: yksittäisen tekstin voi päätellä kuuluvan johonkin tekstilajiin sen perusteella, mikä kyseisen tekstin sosiaalinen tehtävä tai tarkoitus kysei-

sessä kulttuurissa on. (Eggins & Martin 1997: 236; Eggins 1994: 26–27.) Suomessa on esimerkiksi hyväksytty, että lain tehtävä on valtion keino ohjailla yhteiskuntaa sopivaan suuntaan. Lain tehtävä on siis sekä oikeuksien että velvollisuuksien luominen ja niistä poiketessa rankaiseminen. (Ks. esim. Niemivuo 1998: 10–13.) Työturvallisuuslakien tehtävää voi täsmentää. Vielä 1930-luvulla työturvallisuuslakien tehtävänä on ollut suojella työntekijää työnantajalta sekä kasvattaa työntekijää. Nykyäänkin suojellaan työntekijää (muttei korosteta, että työnantajan vallalta) mutta lisäksi korostetaan yksilöllistä itsensä tuntemista ja oman elämän hallintaa sekä työturvallisuuden yhdessä vahvistumista. (Kettunen 1994: 12.)

Tekstin sosiaalinen tehtävä todennetaan teksteissä tekstin rakenteen, funktionaalisten jaksojen ja jaksoissa käytettävän kielen avulla. Tekstin rakenteella tarkoitetaan sellaisia asioita kuin otsikko, kappalejaot ja niin edelleen. Funktionaaliset jaksot toteuttavat koko tekstin tehtävää kyseisessä kulttuurissa siten, että teksti koostuu useammasta eri tehtävää toteuttavasta jaksosta, jotka yhdessä toteuttavat koko tekstin yleistä tavoitetta. (Eggins 1994: 36–38.) Funktionaalisia jaksoja lakiteksteistä analysoidessa kuuluukin kysyä: mitä tehtävää lakitekstin tämä ja tämä pykälä toteuttaa? Mihin tällä pykälällä pyritään? Funktionaaliset jaksot eivät myöskään välttämättä vastaa tekstin rakennetta, vaan esimerkiksi useammalla lakitekstin pykälällä voi olla sama funktio. Lisäksi funktionaaliset jaksot toteutuvat todennäköisesti leksikaalis-kieliopillisesti samaan tekstilajiin kuuluvilla teksteillä samalla tavalla, ja juuri leksikaalis-kieliopillisella tasolla tekstilaji kohtaa rekisterin, kuten kuvio 1 selventää. Rekisterin ja tekstilajin yläpuolella on vielä ideologian taso, joka tarkoittaa tekstissä esiintyviä arvoja, kuten mikä kyseisessä kulttuurissa esiintyvässä tekstissä esitetään hyvänä, mikä huonona. (Eggins 1994: 28; Eggins & Martin 1997: 251.)

KUVIO 1. Kielen ja kontekstin välinen suhde (Eggins & Martin 1997: 243).

3 LAKITEKSTIEN RAKENNE

Rakenteeltaan lakitekstit ovat johdonmukaisia, sillä ne noudattavat samaa kaavaa. Lainlaatijan oppaan (1997: 26) mukaan lakitekstit jäsennellään seuraavasti: nimike, johtolause, pykälä, momentti, kohta ja alakohta. Pykälät voidaan puolestaan ryhmitellä väliotsikkojen avulla, mikä koskee varsinkin laajoja lakeja. Suurin piirtein tällainen rakenne on myös analysoitavissa työturvallisuuslaeissa. Molemmilla lakiteksteillä on ensinnäkin sama nimike, *työturvallisuuslaki*. Johtolause, *Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään täten*, on vanhassa lakitekstissä, mutta uudesta se puuttuu. Molemmat lakitekstit jakaantuvat pykäliin, momentteihin sekä kohtiin, kuten esimerkistä 1 voi havaita. Otsikon jälkeen esimerkissä on johtolause, jota seuraa ensimmäinen pykälä. Pykälässä on kaksi momenttia eli

molemmat kappaleet ovat momentteja, minkä lisäksi toinen momentti jakaantuu vielä kolmeen alakohtaan.

(1) (TL1) **Työturvallisuuslaki**
Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään täten:
1 §. Tätä lakia on sovellettava jokaiseen liikkeeseen ja yritykseen, olkoonpa teollinen tai muu, jossa työntekijää käytetään työhön työnantajan lukuun, niin myös rakennus-, tie tai vesirakennus- ja vedenjohdattamistyöhön sekä muuhun sellaiseen erityiseen työy ritykseen, missä työntekijää sanotulla tavalla käytetään.
Lain soveltamisalasta erotetaan kuitenkin:
1) työ, jota suorittaa työnantajan luona asuva hänen lapsensa, lapsenlapsensa tai ottolapsensa taikka hänen vanhempansa tai isovanhempansa;
2) työ, jota tehdään työntekijän kotona tai muuten sellaisissa olo suhteissa, ettei voida katsoa työantajan asiaksi valvoa sen järjestelyä; sekä
3) laivatyö.

Rakenne on sekä vanhassa että uudessa lakitekstissä lähes sama. Huomattavin ero on siinä, että uudessa lakitekstissä on esimerkiksi pykäliä ja momentteja enemmän. Pykäliä uudessa työturvallisuuslaissa on 51 ja vanhassa 26. Momentteja uudessa lakitekstissä on puolestaan noin 2,5 pykälää kohden ja vanhassa lakitekstissä noin 2 pykälää kohden. Lisäksi uudessa lakitekstissä on momentit jaoteltu yhdeksän kertaa kohtiin, kun vanhassa lakitekstissä on ainoastaan yhdessä momentissa jaottelu kohtiin. Koska uusi lakiteksti on suhteellisen pitkää, on se jaoteltu kokonaisuuksiin väliotsikoilla. Vanha lakiteksti on puolestaan yksi kokonaisuus.

Lisäksi molemmissa lakiteksteissä on myös pykälien jälkeen viitteitä muihin säädöksiin sekä KKO:n päätöksiin (esimerkki 2). Viitteitä ei mainita Lainlaatijan oppaassa eikä niitä *Suomen säädöskokoelmassakaan* ole. Viitteet ovatkin *Lakikirjan* ja *Suomen Lain* toimittajan lisäyksiä. Viitteiden voi ajatella olevan tarkoitettu helpottamaan sekä tuomarien että asianajajien työskentelyä mutta myös selventämään lakia tavalliselle kansalaiselle.

(2) (TL2)
8 §. Jos työturvallisuudesta jossakin työssä on voimassa erityisiä säännöksiä, noudatettakoon sellaisessa työssä tämän lain ohella myös niitä.
Ks. KaivosL 56–58 §, Ym 209 ja KTMp kaivosten turvallisuusmääräyksistä 28.11.1975/921 ja KTMp nostolaitoksista kaivoksissa 2.6.1969/372; A, jolla kielletään valkeaa (keltaista) fosforia sisältävien tulitikkujen maahantuonti, valmistus ja myynti 7.10.1921/288; SäteilyL, Ty 418 ja SäteilyA, Ty 419; PanostajaL ja A 25.2.2000/219 ja 220.

4 LAKITEKSTIEN FUNKTIONAALISET JAKSOT JA NIIDEN TOTEUTUMINEN KIELELLISESTI

Edellisessä luvussa esittelemäni lakitekstien rakenne ei kuitenkaan ole sama asia kuin lakitekstien funktionaaliset jaksot. Käyn tässä luvussa rinnakkain läpi sekä vanhan että uuden lakitekstin funktionaaliset jaksot ja esitän, millaisia merkityksiä jaksot tuottavat. Jokaisella jaksolla on oma tehtävänsä, ja kokonaisuutena jaksot toteuttavat lain sosiaalisesti hyväksyttyä tehtävää yhteiskuntaohjailijana. Lisäksi osa funktionaalisista jaksoista toteuttaa työoikeudellisten lakien tehtäviä.

4.1 VIRALLINEN LAKITEKSTI

Lakitekstien alussa annetaan tietoa lain noudattamisesta. Molempien lakitekstien ensimmäisen funktionaalisen jakson muodostaa rakenteeltaan lakien nimike sekä julkaisupäivämäärä, *Työturvallisuuslaki, annettu 28 p. Maalisk. 1930*. Lakien nimikkeen funktio lienee yksinkertaisesti erottaa laki muista laeista ja kertoa kattavasti, mitä laissa käsitellään. Tieto julkaisupäivämäärästä on puolestaan tärkeä siksi, että jos lakia ole julkaisu viimeistään säädettynä voimaantuloajankohtana, se tulee voimaan julkaisupäivänä. Julkaisupäivämäärän funktio on siis siitä tiedottaminen, koska lakia aletaan noudattaa.

TL1 muuttuu viralliseksi johtolauseessa, *Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään täten*. Laista pitää käydä ilmi, että eduskunta on säätänyt lain, jotta se olisi virallinen. Kieliopillisesti johtolause on passiivimuodossa, eli lauseessa jätetään sanomatta, kuka säätää, mutta implisiittisesti vihjataan eduskuntaan säätäjänä. Todellisuudessa eduskunta hyväksyy lain (eli tekee päätöksen sen hyväksymisestä), mutta lain säännökset syntyvät monen ryhmän työn lopputuloksena. Muoto on kuitenkin vakiintunut eikä siitä poiketa. Johtolause puuttuu uudesta lakitekstistä, mikä on todennäköisesti toimittajan valinta.

Seuraavaksi lakiteksteissä informoidaan lain soveltamisalasta. Rakenteeltaan tämä koskee vanhan lakitekstin 1 §:ää (ns. alkupykälää) sekä uuden lakitekstin ensimmäistä lukua *Lain soveltamisala* (1–8 §:t) (esimerkki 3). Säännöstyyppeinä edelliset ovat sekoitus soveltamissäännöstä sekä määrittelysäännöstä. Soveltamissäännöksessä kerrotaan, mitä tai ketä laki koskee, ja se voi koskea koko lakia tai osaa laista, kuten yhtä pykälää. Määrittelysäännöksellä tarkoitetaan lähinnä terminologisia selityksiä, ja säännös koskee koko lakia. (Lainlaatijan opas 1997: 68–69.) Alkupykälän ja -luvun funktio on tiedottaa siitä, millä aloilla lakia sovelletaan sekä millä aloilla siitä poiketaan.

(3) (TL1)
Tätä lakia sovelletaan myös:
1) jäljempänä mainituin poikkeuksin virka- ja siihen verrattavissa julkisoikeudellisissa palvelussuhteissa suoritettavaan työhön;
2) oppilaan työharjoitteluun ja harjoitustöihin koulussa, laitoksessa tai opetuskursseilla ja työvoimaviranomaisen työllisyyslain (275/87) ja sen nojalla annettujen säännösten perusteella työelämään harjaantumaan tai työkokeiluun taikka työhön valmentautumiseen osoittaman henkilön tekemään työhön; sekä (2.3.1990/223)
3) työhön, jota rangaistus-, huolto- taikka niihin verrattavassa laitoksessa tahi sairaalassa pidettävä tai hoidettava henkilö suorittaa.

Rakenteeltaan ja funktioltaan TL1:n ja TL2:n alkupykälä ja -luku ovat samankaltaisia. Ero vanhan ja uuden lakitekstin välillä on kuitenkin siinä, että vanhassa lakitekstissä on sekaisin soveltaminen ja määritteleminen, kun taas uudessa lakitekstissä soveltaminen ja määritteleminen ovat saaneet omat pykälänsä, eli ne on selkeämmin eroteltu toisistaan. Kielellisesti vanha ja uusi lakiteksti todentavat rekisterin tasolla lähinnä interpersoonaisia merkityksiä, sillä molemmissa teksteissä näyttävät velvollisuuttava ilmaisevat lauseet hallitsevan. Velvollisuus ilmaistaan lähinnä velvoittavin sanaliitoin, kuten *Tätä lakia on, jäljempänä mainituin poikkeuksin, sovellettava työhön*, eikä lauseissa nimetä velvollista tai velvoittavaa. Velvollisuuden voi siis päätellä koskevan kaikkia.

Yhdessä edellä mainitut funktionaaliset jaksot todentavat lähinnä lain tehtävää yhteiskunnan ohjailijana, sillä ne liittyvät lain noudattamiseen liittyviin seikkoihin. Tarkemmin työoikeudellisten lakien tehtävää puolestaan todentavat työnantajaa velvoittavat osuudet.

4.2 TYÖNANTAJAA VELVOITTAVA LAKITEKSTI

Laajin kokonaisuus sekä vanhassa että uudessa lakitekstissä muodostuu osuudesta, jossa velvoitetaan työnantajaa. Vanhassa lakitekstissä työnantajaa velvoitetaan ensinnäkin 2 §:ssä ja uudessa luvussa *Työnantajan ja työntekijän yleiset velvollisuudet* (9 §) (esimerkki 4). Tyypiltään pykälät ovat menettelysäännöksiä, eli ne kertovat sekä velvollisuuksista että oikeuksista ja lisäksi kenellä on valta tehdä jotain. Pykälän funktio on vanhassa ja uudessa lakitekstissä hieman erilainen. Vanhassa lakitekstissä funktio on kertoa siitä, mitkä ovat työnantajan yleiset velvollisuudet, kun taas uudessa lakitekstissä kerrotaan sekä työnantajan että työntekijöiden yleisistä velvollisuuksista.

(4) (TL2)
9 §. – – Työnantajalla on oltava turvallisuuden ja terveellisyyden edistämiseksi ja työntekijöiden työkyvyn ylläpitämiseksi tarpeellista toimintaa varten ohjelma, joka kattaa työpaikan työolojen kehittämistarpeet ja työympäristöön liittyvien tekijöiden vaikutukset. Toimintaohjelmasta johdettavat tavoitteet turvallisuuden ja terveellisyyden edistämiseksi sekä työkyvyn ylläpitämiseksi on otettava huomioon työpaikan kehittämistoiminnassa ja suunnittelussa ja niitä on käsiteltävä työntekijöiden tai heidän edustajiensa kanssa. (11.12.1997/1132)
Työntekijän on tarkoin noudatettava, mitä hänen velvollisuudekseen tässä laissa ja sen nojalla säädetään tai määrätään, niin myös käytettävä hänelle tapaturmien ja terveyden haitan estämiseksi määrättyjä suojeluvälineitä sekä muutoinkin saamansa opastuksen ja työnantajalta saamiensa ohjeiden mukaisesti työssään huolehdittava omasta sekä muiden työntekijöiden turvallisuudesta ja terveydestä, jos hänen työnsä vaikuttaa heihin. (29.1.1993/144)

Vanhassa laissa kerrotaan eksplisiittisesti, että työnantaja on velvollinen noudattamaan tiettyjä säännöksiä ja että seuraavat pykälät 3–18 koskevat kaikki työnantajaa. Tekstissä ei kuitenkaan käytetä eksplisiittisesti velvoittavaa ilmaisutapaa, vaan väitelausetta *Työnantaja on velvollinen* – –. Interpersoonaisten merkitysten kannalta vanha lakiteksti luo ikään kuin sellaisen mielikuvan, että on itsestään selvää, että työnantaja on velvollinen johonkin (vrt. ilmaisuun *Työnantajan tulee huolehtia, että* – –). Uudessa lakitekstissä on puolestaan alkuun sijoitettu tieto sekä työnantajan että työntekijän yleisistä velvollisuuksista, eikä siis aloiteta suoraan pelkästään työnantajan velvollisuuksista. Kielellisesti velvoittavuus ilmaistaan uudessa lakitekstissä avoimesti velvoittaen ja samalla tavalla sekä työnantajalle että työntekijälle. Uudessa lakitekstissä käytetään seuraavanlaisia velvoittavia sanaliittoja: *Työnantajan on otettava huomioon* – – ja *Työntekijän on noudatettava* – –. Uuden tekstin voikin tulkita tuottavan jyrkemmin julki ”käskyttämisen” merkitystä kuin vanha teksti.

Lakitekstien työnantajaa velvoittavat jaksot jatkuvat seuraavissakin pykälissä. Rakenteellisesti vanhan lakitekstin 3–18 §:t

sekä uuden lakitekstin luvusta *Työympäristön ja työn suunnittelu* lukuun *Työntekijän kotona tehtävä työ* (9 a–39 §:t) velvoittavat edelleen työnantajaa, tosin yleisiä velvollisuuksia yksityiskohtaisemmin. Säännöstyyppeinä pykälät ovat menettelysäännöksiä. Pääfunktio kyseisillä jaksoilla onkin kertoa, mitkä ovat työnantajan erityiset velvollisuudet.

Pykälittäin vanhassa lakitekstissä esitetään eri asioita, joiden hoitumisesta työnantajan tulee huolehtia. Tällaisia asioita ovat työhuoneen tilavuus ja korjaaminen, työhuoneen järjestys ja puhtaus, henkilöstötilat sekä turvallisuusvälineet. Pääpaino on työnantajan velvollisuuksista kertominen, mutta tekstissä esiintyy myös sivufunktioita. Muutaman kerran tekstissä nimittäin velvoitetaan työnantajaa ja työntekijää yhtäaikaa sekä lisäksi neuvotaan, miten työntekijä tulee toimia yksin. Esimerkit 5 ja 6 ovat esimerkkejä lain velvoittavasta funktiosta. Esimerkissä 5 velvoitetaan implisiittisesti sekä työantajaa ja työntekijää yhdessä: Kulttuurikontekstin tuntemalla voi lukija päätellä, että *on noudatettava* -rakenne implisiittisesti velvoittaa molempia (kontekstisidonnaisista passiivilauseista ja niissä olevista vihjesanoista, jotka sisältävät tietoa prosessin osanottajien institutionaalisista rooleista, ks. esim. Löflund 1998: 73–81).

(5) (TL2)
Käsiteltäessä räjähtäviä, tulenarkoja, syövyttäviä tai muita sellaisia vaarallisia aineita on noudatettava erityistä varovaisuutta.

(6) (TL2)
Työntekijäin on tarkoin noudatettava tässä mainittuja ohjeita.

Esimerkeissä 5 ja 6 velvoittaminen kohdistuu sekä työnantajaan että työntekijään, mutta hiukan eri tavalla. Työntekijän velvollisuudet näyttävät olevan toisenlaisia kuin työnantajan velvollisuudet. Edellä mainitut esimerkit ovat nimittäin tulkittavissa mieluummin varoittaviksi kuin velvoittaviksi. Näyttäisi siis siltä, että lakiteksti toteuttaisi vanhan työturvallisuuslain tavoitetta työntekijän kasvattamisesta. Kielellisesti työnantajan ja työntekijän velvoittaminen toteutuu vanhassa laissa siten,

että velvoitetaan sekä sanaliitoin (*on oltava*), nesessiiviverbein (yleensä *tulee olla*, kerran *pitää olla*) tai imperatiivimuodoin (*pidettäköön*). Työnantajaa ei mainita erikseen velvolliseksi, muttei se ole tarpeenkaan, sillä tekstissä kerrottiin jo aiemmin, että nämä pykälät koskevat työnantajaa.

Uudessa lakitekstissä velvoitetaan vain työnantajaa. Kielellisesti tämä toteutuu uudessa laissa hieman toisin kuin vanhassa. Tekstissä ei kertaakaan sanota suoraan, että kyseisissä pykälissä on kyse työnantajan velvollisuuksista, vaan oletetaan että lukija tietää sen. Käytännön tuntemalla voi tosin tekstiyhteydestä päätellä, että kyse on juuri työnantajan velvollisuuksista. Ideologisesti tämä on kiinnostavaa siksi, että vaikka nykyään työoikeudelliset lait korostavat yhdessä työskentelyä, jätetään tekstissä kenties oleellisin asia eli työnantajan nimeäminen sanomatta suoraan. Tästä huolimatta tekstissä näyttäisi olevan implisiittinen vastakkainasettelu. Ideologista vastakkainasettelua esiintyy tekstissä, sillä myöhemmin tekstissä puhutaankin työntekijän oikeuksista lakkoilla, jollei työnantaja ole toiminut säännösten mukaan. Työnantajalla on siis velvoitteet ja työntekijällä oikeudet. Yhdessä työskentelyn tasavertaisuus ei näyttäisi täysin toteutuvan kielellisesti. Velvoittavuuden merkitys luodaan uudessa lakitekstissä samoin kuin vanhassakin eli tekstissä käytetään lähinnä velvoittavia sanaliittoja.

Velvoittavan lakitekstin viimeinen funktionaalinen jakso esiintyy vain uudessa lakitekstissä. Rakenteellisesti on kyseessä uuden lain luku *Eräiden muiden kuin työnantajien velvollisuudet*. Säännöstyyppinä on edelleen kyse menettelysäännöksestä. Funktio tällä luvulla on täsmentää, mitkä asiat kuuluvat muiden kuin työnantajan velvollisuuksiin. Jakso on ideologisesti jälleen huomattava, sillä luvun otsikko paljastaa jälleen vastakkainasettelun. Otsikossa kerrotaan eksplisiittisesti, että kyse on muiden henkilöiden kuin työnantajien velvollisuuksista, vaikka aiemminkaan tekstissä ei ole suoraan sanottu työnantajan olevan velvollinen.

Tässä luvussa esittelemäni funktionaaliset jaksot ovat aineellis-oikeudellisia säännöksiä eli kaikkein konkreettisimmin työolosuhteita koskevia säännöksiä. Ne toteuttavat yhdessä lähinnä työoikeudellisten lakien tavoitteita: vanhassa lakitekstissä työnantajaa velvoittamalla suojellaan työntekijää, työntekijää varoittamalla kasvatetaan häntä ja uudessa lakitekstissä korostetaan lain alussa yhdessä työskentelyä kertomalla molempien tahojen velvollisuuksista tekstin alussa. Jos velvollisuuksia kuitenkin rikotaan, joudutaan niistä rankaisemaan.

4.3 RANKAISEVA LAKITEKSTI

Lakitekstien loppuosat keskittyvät kuvaamaan lain noudattamisen valvontaa. Rakenteellisesti tämä koskee vanhassa lakitekstissä pykäliä 19–25 ja uudessa lakitekstissä lukuja *Lain noudattamisen valvonta* sekä *Erinäisiä säännöksiä* (46–51 §:t). Säännöstyyppeinä jaksot ovat menettelysäännöksiä. Jaksojen pääfunktio on lain noudattamisen valvonta, mutta sivufunktiota jaksoilla on useampia. Ensinnäkin jaksojen tehtävänä on antaa ohjeita siitä, kuka valvoo lain noudattamista. Toiseksi jaksoilla on tehtävänä tiedottaa, millaisia virallisia ilmoituksia kuuluu tehdä ja mitä muita alaan liittyviä säännöksiä tulee noudattaa. Kolmanneksi jaksoissa kerrotaan, millaisia rangaistukset tulee olemaan, jollei lain säännöksiä noudateta.

Kielellisesti jaksot ovat molemmissa lakiteksteissä velvoittavuudeltaan neutraalimpia kuin edelliset jaksot. Velvoittavuus nimittäin ilmaistaan molemmissa teksteissä väitelausein, kuten *ammattientarkastaja on velvollinen*, *sosialiministeriön asiana on määrätä.* Poikkeuksen kuitenkin muodostavat ne vanhan lakitekstin säännökset, joissa kerrotaan mahdollisista rangaistuksista. Rangaistussäännöksissä käytetään voimakasta velvoittavuuden ilmausta, sillä lauseet imperatiivimuotoisia, kuten *Joka rikkoo tämän lain määräyksiä, rangaistakoon enintään kahdella sadalla päiväsakolla* – –. Imperatiivimuotojen käyttö

johtunee siitä, että koska lakien funktio on ohjata yhteiskuntaa, tarvitaan noudatettavien ohjeiden vuoksi myös sanktion uhka. Muuten ohjailu ei saavuta päämääräänsä. Uudessa lakitekstissä ilmaisu on neutraalimpaa, sillä siinä käytetään velvoittavia sanaliittoja tai väitelauseita. Tämä johtunee siitä, että nykyään imperatiivimuodot koetaan liian voimakkaiksi tai jopa vanhanaikaisiksi. Toisaalta taas uudessa lakitekstissä eksplisiittisesti todetaan, ketä rangaistaan (työnantajaa tai vastaavaa). Implisiittisesti voi päätellä, että rankaiseminen koskee myös työntekijää, kuten yleistävässä lauseessa *Henkilö, joka turmelee laitteen 49 § 2, on velvollinen – –*. Vanhassa lakitekstissä asia on päinvastainen. Tekstissä jätetään työnantajan velvollisuus mainitsematta eli oletetaan taas, että lukija tietää rankaisemisen koskevan ilman muuta työnantajaa. Toisaalta taas teksti on avoimempaa, sillä tekstissä sanotaan suoraan, että rankaiseminen koskee myös työntekijää.

Lain noudattamisen valvontaan liittyy vielä jakso, joka kattaa vanhassa lakitekstissä 25–26 §:t ja uudessa 52 §:n (esimerkki 7). Säännöstyyppinä jaksot ovat sekä kumoamis- että voimaantulosäännöksiä. Jaksojen funktio on tiedottaa siitä, mitä edellisiä lakeja ei enää noudateta sekä mistä lähtien kyseistä lakia sovelletaan. Pykälistä voi päätellä, että tieto on suunnattu kaikille.

(7) (TL1)
25 §. Tämä laki kumoaa 4 päivänä huhtikuuta 1914 annetun asetuksen ammatinvaaralta suojelemisesta.
26 §. Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 1931.

Tämän luvun funktionaaliset jaksot muodostuvat lähinnä viranomaisten toimintaa sekä menettelytapoja koskevista säännöksistä. Jaksot todentavat ymmärtääkseni lähinnä lain tehtävää yhteiskunnan ohjaajana, sillä ne liittyvät lain noudattamiseen liittyviin virallisiin seikkoihin mieluummin kuin työoikeudellisten tavoitteiden toteuttamiseen.

4.4 YKSINKERTAISTAVA LAKITEKSTI

Varsinaisen tekstin lisäksi lakiteksteissä on muitakin jaksoja, joilla voi katsoa olevan oma tehtävänsä. Ensinnäkin molemmissa lakiteksteissä on viitteitä pykälien jälkeen lakiin tehdyistä muutoksista, muista säädöksistä sekä KKO:n päätöksistä. Lisäksi uudessa lakitekstissä on viitteitä EU-lainsäädännössä voimassa olevista työturvallisuussäännöksistä. Kokonaisuudessaan viitteitä on huomattavasti enemmän uudessa lakitekstissä. Funktioita viitteillä on ainakin kaksi. Ensinnäkin niiden tehtävä on täydentää tietoa siitä, milloin jokin säännös on lakannut olemasta voimassa ja milloin uutta aletaan noudattaa. Lisäksi uudessa lakitekstissä viitteet EU-lainsäädäntöön antaa tietoa siitä, mitä mahdollisia EU-lainsäädännön kohtia on huomioitava. Toinen funktio viitteillä on siis antaa lukijalle lisätietoa tai ainakin tietoa, mistä sitä voi hakea. Lisäksi viitteet KKO:n päätöksiin ja lyhyt selostus päätöksen sisällöstä antavat apua edellisen pykälän ymmärtämiseen.

Uusi lakiteksti on myös jaoteltu kokonaisuuksiin väliotsikkojen avulla. Väliotsikoiden tehtävän voisi nähdä olevan antaa tietoa siitä, miten asiat on ryhmitelty osiin. Tämä puolestaan johtaa siihen, että jonkin tietyn asian löytäminen tekstistä helpottuu. Toisaalta taas jaottelu ryhmiin voi johtaa ahtaaseen ajatukseen siitä, että kaikki mahdolliset tapaukset voi selvästi sijoittaa johonkin lokeroon. Käytännössä näin tuskin kuitenkaan on.

5 YHTEENVETO JA PÄÄTELMÄT

Tekstilajin näkökulmasta vanha ja uusi lakiteksti ovat suhteellisen samanlaisia. Jonkin verran eroavaisuuksia tekstien välillä kuitenkin on. Rakenteeltaan lakitekstit erosivat toisistaan lähinnä pituuden, otsikoinnin ja viitteiden suhteen. Pituuden

ja otsikoinnin suhteen ero on osittain näennäinen, sillä vuosisadan alussa oli voimassa useita eri lakeja, jotka koskivat työsuojelua ja joista on uuteen lakiin tehty omat lukunsa. Osittain on varmaankin kyse siitä, että lain ala on nykyään laajentunut siten, että työnantajalle tullut kehityksen mukana lisää velvoitteita. Uudessa lakitekstissä otetaan kantaa esimerkiksi sellaisiin asioihin kuin yötyö sekä suuronnettomuus, joihin ei vanhassa lakitekstissä ole vielä puututtu. Erot pituudessa liittyvät todennäköisesti myös siihen, että laki täsmällisempää nykyään. Aiemmin riitti, kun todettiin seuraavasti: Rakennus on tehtävä tulenkestäväksi. Nykyään ollaan korostetaan muun muassa palon ennalta ehkäisyä, kerrotaan täsmällisemmin, miten tilat tehdään tulenkestäviksi, annetaan ohjeet poistumisteille sekä ohjeet palon ehkäisemiselle. Viitteitä uudessa lakitekstissä on kenties enemmän siksi, että nykyään korostetaan lainlaadinnassa kansalaisnäkökulman huomioon ottamista. Lisäksi viitteiden lisääntynyttä määrää voi selittää se, että nykyään on vain yksinkertaisesti enemmän muita lakeja ja KKO:n tapauksia, jotka liittyvät työturvallisuuslakiin.

Funktionaaliset jaksot ovat sekä vanhassa että uudessa lakitekstissä samanlaisia. Molemmissa laeissa funktionaaliset jaksot toteuttivat ensinnäkin kummankin aikakauden työoikeudellisten lakien tavoitteita. Vanha lakiteksti keskittyi työnantajan velvollisuuksista tiedottamiseen ja työntekijän kasvattamiseen, kun taas uudessa lakitekstissä korostettiin myös työnantajan ja työntekijän yhdessä toimimista. Laajemmin tarkasteltuna molempien lakitekstien funktionaaliset jaksot toteuttivat lain tehtävää yhteiskuntaohjailijana. Molemmissa laeissa kerrottiin nimittäin niiden soveltamisala, aineellis-oikeudelliset velvoitteet ja oikeudet, menettelytapa- ja rangaistussäännökset, viranomaisten toiminta, kumoamissäännökset sekä voimaantulosäännökset. Lisäksi funktionaaliset jaksot olivat samassa järjestyksessä, mikä tukee ajatusta siitä, että tekstilaji muuttuu hitaasti.

Ehkä huomattavimmat erot lakitekstien välillä olivat niiden kieliasussa. Vanha lakiteksti on eksplisiittisempää ja suorempaa kuin uusi lakiteksti. Vanhasta lakitekstistä käy eksplisiittisesti ilmi, että kyse on työnantajan velvollisuuksista, minkä lisäksi velvollisuuksista kertovat lauseet ovat selvästi velvoittavia. Lisäksi vanhassa lakitekstissä käytetään rangaistussäännösten osalta imperatiivimuotoisia lauseita. Uusi lakiteksti on puolestaan implisiittisempää ja neutraalimpaa kuin vanha lakiteksti. Uudessa lakitekstissä sanotaan suoraan työnantajan ja työntekijän yleiset velvollisuudet, mutta jätetään kuitenkin lukijan tiedon varaan se, mistä työnantajan velvollisuudet alkavat ja mitä ne ovat. Toisaalta uusi lakiteksti on värittyneempää kuin vanha lakiteksti, sillä siinä on selvemmin vastakkain työnantajan velvollisuudet ja työöntekijän oikeudet. Kokonaisuudessaan velvoittavuus on neutraalimpaa uudessa lakitekstissä, sillä siinä ei käytetä imperatiiveja.

LÄHTEET

Eggins, S. 1994. *An Introduction to Systemic Functional Linguistics*. Lontoo: Pinter Publishers.

Eggins, S. & J.R. Martin 1997. Genres and Registers of Discourse. Teoksessa T.A. van Dijk (toim.), *Discourse as Structure and Process*. Lontoo: Sage Publications, 230–256.

Halliday, M. A. K. 1994. *An Introduction to Functional Grammar*. Lontoo: Edward Arnold.

Kettunen, P. 1994. *Suojelu, suoritus, subjekti. Työsuojelu teollistuvan Suomen yhteiskunnallisissa ajattelu- ja toimintatavoissa*. Historiallisia tutkimuksia 189. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Lainlaatijan opas 1997. Oikeusministeriö & Oy Edita Ab. Helsinki.

Lakikirja. *Suomen tasavallassa voimassa olevat osat 1734 vuoden Ruotsin valtakunnan lakia sekä liitteenä ennen toukokuun 1 päivää 1943 julkaistuja lakeja ja asetuksia*. 1944. B.A. Salmiala & F. Jaatinen (toim.). Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 225. osa. Helsinki.

Löflund, J. 1998. *Suomen kirjoitetun yleiskielen passiivi*. Turku: Åbo Akademis förlag.
Niemivuo, M. 1998. *Kansallinen lainvalmistelu*. Helsinki: Kauppakaari ja Lakimiesliiton kustannus.
Suomen Laki II. 2001. M. Näsänen (toim.). Helsinki: Kauppakaari ja Lakimiesliiton kustannus.